

rudaí-beo

Cad a dhéanann rudaí beo?

Súil thapa ar an gceacht

Tosaigh le seilide beo (nó míol críonna) in aice le carr bréagáin agus fiafraigh cé acu atá beo agus cad is féidir leis an gceann beo a dhéanamh. Insíonn na páistí a dtuair i gcogar, ansin breathnaíonn siad ar dhá stáisiún i bhfáinne istigh agus i bhfáinne amuigh: planda i bpota in aice le duilleog pháipéir, agus an t-ainmhí beag in aice le bréagán. Sórtálann an rang sé chárta gnímh faoi Is féidir le rudaí beo... agus Bíonn gá le duine..., ansin tarraingíonn siad difríocht shoiléir amháin ar leathanach na Dialainne Imscrúdaithe. Críochnaigh le lámha in airde faoina bhfaca siad i ndáiríre — agus conas a d'fhéadfaimis fás a sheiceáil le himeacht ama.

Cuspóirí foghlama

- A aithint cad is féidir le rudaí beo a dhéanamh, mar shampla fás, bia nó uisce a bheith ag teastáil uathu, agus gluaiseacht nó athrú
- Rud beo a chur i gcomparáid le rud neamhbheo agus difríocht shoiléir amháin a thaifeadadh

Roimh an gclog — ullmhúchán

An lá roimh ré: bailigh planda beag amháin i bpota, duilleog pháipéir nó blúire éadaigh, tobán trédhearcach le seilide nó míol críonna ann, agus carr bréagáin nó bríce plaisteach. Priontáil nó scríobh na sé chárta gnímh. Socraigh dhá stáisiún clúdaithe ionas nach bhfeicfidh an rang ach an seilide agus an bréagán ar dtús. Pleanáil áit shábháilte amuigh faoin aer chun an t-ainmhí a scaoileadh saor tar éis an cheachta.

Ábhair

Mír	Líon	Do gach	Foinse	Ionadach saor
seilide nó míol críonna i dtobán trédhearcach a bhfuil poill aeir ann agus roinnt duilleog tite tais istigh ann	1	rang	amuigh faoin aer	an dara planda beag i bpota mura bhfuil ainmhí beag ar fáil
planda beag i bpota	1	rang	seomra ranga	aon phlanda duilleach sábháilte atá ag an scoil cheana féin; duilleog úrghearrtha ina seasamh in uisce mar rogha dheireanach amháin (ansin cuir béim ar an ngá le huisce agus ar fhanacht glas, ní ar fhás ná ar ghluaiseacht)
rudaí neamhbheo le haghaidh comparáide (carr bréagáin nó bríce plaisteach, peann luaidhe nó cloch, duilleog pháipéir nó blúire éadaigh)	1	rang	seomra ranga	aon rudaí sábháilte sa seomra ranga nach féidir leo fás ná gluaiseacht leo féin
cártaí focal gnímh don tsórtáil (fás, uisce nó bia ag teastáil, gluaiseacht leis féin, athrú, fanacht ar an méid céanna, ní ghluaiseann ach nuair a bhrúitear é)	1	rang	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	scríobh na sé ghníomh ar an gclár mar dhá liosta
Leathanach sa Dialann Imscrúdaithe	1	dalta	leagan inphriontáilte a chuirtear ar fáil	páipéar bán le dhá bhosca, agus 'beo' agus 'rud' scríofa orthu

Pointe sábháilteachta

Coinnigh an clúdach ar thobán an ainmhí bhig mura n-osclaíonn tú é ar feadh tamaillín; ní láimhseálann na páistí an t-ainmhí. Scaoil amach faoin aer é ina dhiaidh sin. Ná hitear aon ábhar plandaí; ní mór do gach duine na lámha a ní tar éis na stáisiún.

Céimeanna teagaisc

- **Ag Tosú:** Ná taispeáin ach tobán an tseilide agus bréagán amháin; coinneigh na stáisiúin clúdaithe. Glac le dhá nó trí smaoineamh tapa faoi cé acu atá beo agus cad is féidir leis an gceann beo a dhéanamh. Coinneigh siar an liosta iomlán gníomhartha — baileoidh na páistí iad sin ag na stáisiúin.
- **Cad a cheapaimid a dhéanann rudaí beo?:** Labhraíonn na páistí i gcogar le páirtí, ansin athluaigh na smaointe mar ghníomhartha simplí: fás, bia nó uisce ag teastáil, gluaiseacht leo féin, athrú. Má deir duine éigin go bhfuil an bréagán beo toisc go ngluaiseann sé, abair nach ngluaiseann sé ach nuair a bhrúnn duine é. Coinneigh an chaint ar a gceapann siad cheana féin, ní ar na stáisiúin go fóill.
- **Breathnú agus comparáid a dhéanamh ag na stáisiúin:** Léirigh breathnú iomlán amháin ar dtús, ansin reáchtáil patrún an dá fháinne: leath an ranga ag gach stáisiún, fáinne istigh de 4–6 ag an mbord, agus fáinne amuigh ag breathnú; malartaigh na fáinní tar éis thart ar 2 nóiméad, ansin malartaigh na leatha tar éis thart ar 4. Coinneigh an clúdach ar an tobán mura n-osclaíonn tú é ar feadh tamaillín; ní láimhseálann na páistí an t-ainmhí. Caint agus tabhairt faoi deara amháin — gan scríobh go fóill. Má deir siad nach bhfuil aon rud ag tarlú, díriú ar leideanna atá ann cheana féin: ithir thais in aice le páipéar tirim, braiteoga nó sliogán in aice le bréagán socair.
- **Na gníomhartha a shórtáil:** Déan dhá charn ar an urlár nó ar an gclár: Is féidir le rudaí beo... agus Bíonn gá le duine.... Léigh gach cárta gnímh os ard agus lig don rang an carn a fhógairt. Is iad A–D carn na rudaí beo (fás, uisce nó bia ag teastáil, gluaiseacht leis féin, athrú); is iad E–F Bíonn gá le duine... (fanacht ar an méid céanna, ní ghluaiseann ach nuair a bhrúitear é). Ceartaigh go séimh agus athluaigh.
- **An chomparáid a thaifeadadh:** An Dialann Imscrúdaithe amháin. Tairg an tús abairte: Is féidir leis an rud beo... Ní féidir leis an rud riamh.... Lorg gníomh fíor (fásann, teastaíonn uisce uaidh, gluaiseann, athraíonn) atá nasctha le beo seachas neamhbheo, ní dath ná méid amháin.
- **Cé acu a chonaiceamar?:** Ar an scáileán amháin, thart ar cheithre nóiméad. Lámha in airde ar fhás, ar bhia nó uisce ag teastáil, ar ghluaiseacht nó ar athrú — chonaic an chuid is mó gluaiseacht nó uisce, is beag duine a chonaic fás. Is í an bhearna sin croílár an scéil. Fiafraigh conas a d'fhéadfaimis seiceáil an bhfásann an planda (teacht ar ais amárach, an airde a mharcaíl, grianghraf a thógáil). Mol 'ní fhacamar é, mar sin nílimid cinnte fós'.

Cad ba cheart a fheiceáil

De ghnáth tugann na páistí faoi deara ithir thais, gas glas nó duilleoga, braiteoga, cosa, sliogán, nó gluaiseacht mhall an ainmhí bhig in aice le rud socair tirim. Luann na difríochtaí sa dialann fás, uisce nó bia ag teastáil, gluaiseacht nó athrú — ní dath amháin. Is ar éigean a fheicfidh aon duine fás i gceann dhá nóiméad déag; mol na leideanna malla agus an fanacht chun féachaint arís. Más duilleog ghearrtha in uisce an t-aon rogha plandaí atá ann, ná díriú ach ar an ngá le huisce agus ar fhanacht glas — ná maigh riamh go bhfásann sí ná go ngluaiseann sí léi féin.

Míthuisicintí agus idirghabhálacha

- **Tá an bréagán beo mar is féidir leis gluaiseacht / tá súile aige.** — Coinnigh an bréagán socair, ansin brúigh é uair amháin. Abair nach ngluaiseann sé ach nuair a bhrúnn duine é; is féidir leis an seilide sleamhnú go mall nó a bhraiteoga a athrú as a stuaim féin.
- **Níl aon rud ag tarlú — mar sin níl sé beo.** — Dírigh ar leideanna atá ann cheana féin: ithir thais in aice le páipéar tirim, braiteoga nó sliogán in aice le bréagán socair. Is féidir le comharthaí beatha a bheith mall, nó a bheith ann cheana féin gan aon ghníomh mór i gceann ceithre nóiméad.
- **Caithfidh an planda bia a ithe mar a dhéanann ainmhí.** — Athluaigh go simplí: tógann ainmhithe bia isteach; tógann plandaí uisce (agus solas) isteach chun fanacht glas agus folláin. Coinnigh teanga na ndaltaí ar uisce nó bia ag teastáil gan an scéal iomlán faoi bhia plandaí a bhrú orthu.

Difreáil

Ag teacht chun cinn	Ag forbairt	Inniúil
• Suigh ag bord an mhúinteora agus abair tús abairte na dialainne os ard: Is féidir leis an rud beo... Ní féidir leis an rud riamh...; glac le líníocht le focal amháin a dheachtaíonn an páiste. • Agus na cártaí á sórtáil, ná tairg ach dhá chárta ag an am agus dírigh ar an rud a fhreagraíonn dóibh ag an stáisiún.	• Spreag difríocht eile ar leathanach na dialainne, nó líníocht chúramach de na duilleoga nó de na braiteoga a chonaic siad i ndáiríre. • Ag na stáisiúin, cuir na ceisteanna An raibh aon rud ag teastáil uaidh? Ar athraigh sé? ar dhaltaí an fháinne amuigh, ag glaoch orthu ar a n-ainm.	• Fiafraigh conas a d'fhéadfaimis fás a sheiceáil thar roinnt laethanta (an airde a mharcaíl, féachaint arís amárach) gan trealamh nua a chur leis. • Iarr orthu moladh ó dhalta a aimsiú a bhaineann le Bíonn gá le duine... agus a rá cén fáth.

Nasc traschuraclaim

Téann sé seo le hAistear/teanga ó bhéal: labhairt i gcogar le páirtí agus an tús abairte Is féidir leis an rud beo... Ní féidir leis an rud riamh... roimh an líníocht.

